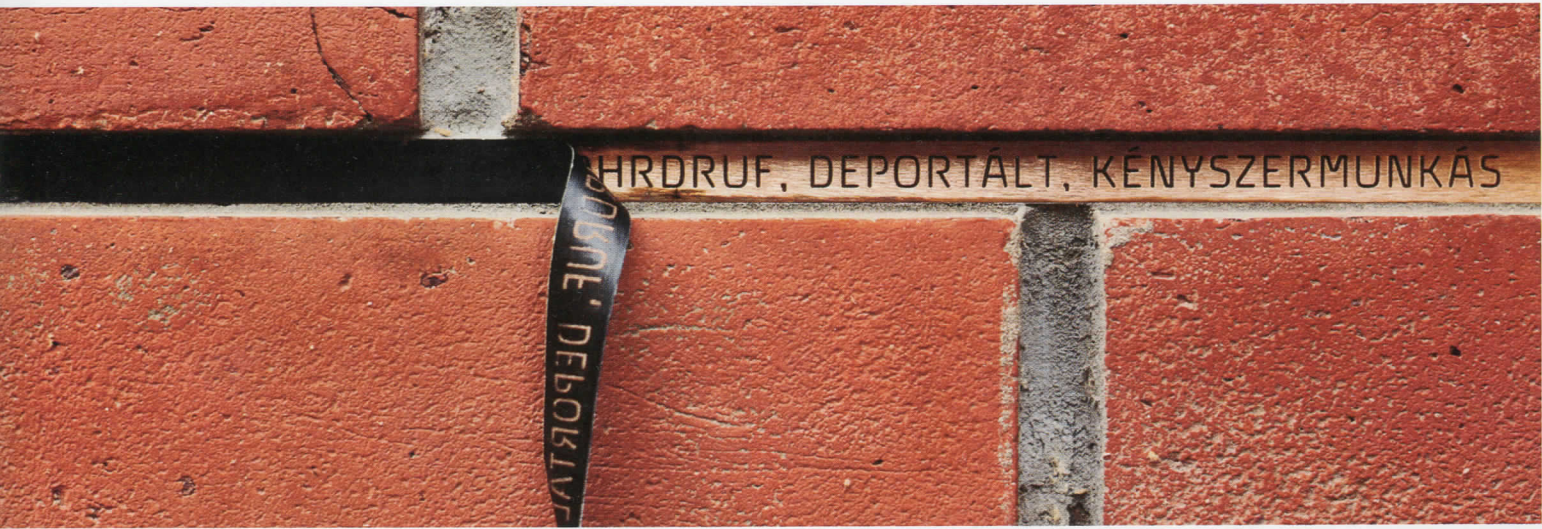

HRDRUF, DEPORTÁLT, KÉNYSZERMUNKÁS

LÁTHATATLAN EMLÉKMŰ

ELTE, TREFORT KERT, BUDAPEST

ÉPÍTÉSZEK ARCHITECTS: **BUJDOSÓ ILDIKÓ, FAJCSÁK DÉNES, LUKÁCS ESZTER, SZIGETI NÓRA, POLGÁRDI ÁKOS, ALBERT FARKAS, VALAMINT ROTH JÁNOS, SZABÓ LEVENTE**
SZÖVEG TEXT: **SUGÁR PÉTER – TOMAY TAMÁS** FOTÓK PHOTOS: **ALBERT FARKAS, POLGÁRDI ÁKOS**

*„A trauma tehát nem a nyelvbe, még csak nem is a testbe,
hanem a térbe írt emlékezet.”¹*

Az ELTE Bölcsészettudományi Kar és az Építész Mester Egylet ötletpályázatot hirdetett az ÉME Mesteriskola XXII. ciklusának hallgatói és mesterei részére Trefort Kert emlékmű pályázat címmel, 2014. január 17-én. A pályázat eredménye alapján az ELTE második világháborús áldozatainak tiszteletére készült emlékművet 2014. november 14-én avatták fel a Trefort kertben.

„A pályázat célja az egyetem második világháborúban elpusztult oktatóiról és hallgatóiról megemlékező emlékmű művészi és építészeti koncepciójának megtervezése. Az emlékmű aktualitását egyfelől a vészorszak 70. évfordulója adja, másfelől pedig az a helyzet, hogy egyetlen hazai egyetem sem hozott még létre a saját második világháborús történetére reflektáló munkát. Az emlékmű helyszíne az egyetem Astoria mellett található campusa, illetve annak közterei. Az emlékmű célja egyfelől az áldozatokról szóló megemlékezés, másfelől az emlékezés lehetőségei, kérdései, lezáratatlansága feletti reflexiók, párbeszéd megnyitása és ezen keresztül az egyetem, illetve a nemzet múltjának új, eddig hazánkban javarészt ismeretlen megközelítése. Az egyetem nem tesz különbséget egykori polgárai között, s azok mindegyikének emlékét kötelességének véli megőrizni. Ezen a kereten belül az tűnik logikusnak, hogy a rendelkezésre álló nevek utáni adatokból váljon világossá, hogy kit milyen helyzetben ért a halál. Azaz: X.Y. hadnagy – Z városában, X.Y. munkaszolgálatos – Z városában, X.Y. deportált – Z koncentrációs táborban.” (részlet a tervpályázati kiírásból)

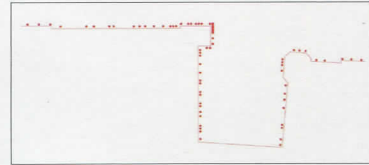
Az ELTE vezetése jó érzéssel fordult a Mesteriskola építész közösségéhez, bízva abban, hogy a fiatal építészekről éppen ezekre a felvetésekre várhatók hiteles válaszok. A tervpályázat bíráló bizottsága a beérkezett nyolc pályaműből három munkát emelt ki egyenrangúan. Mindhárom koncepcióról elmondható, hogy az emlékművek színpadiasságát, közhelyszerűségét akarták elkerülni, hiszen éppen ez teszi lehetetlenné a hiteles, személyes emlékezést. Koncepcióik ereje a „gyengeségükben”, a rejtőzködésükben van. Az egyetem vezetése e három terv közül választva döntött a megépítés mellett.

„A megvalósításhoz vezető munkát e pályázat eredménye alapján

végeztük el, nem feledve, hogy a teljes mesteriskolai építész közösség szellemi teljesítménye előzményként áll a megvalósult mű mögött. És nem feledve azt sem, hogy a pályázatot követő fél év az ELTE oktatóiból, kutatóiból és hallgatóiból álló munkacsoportjával közösen végzett intenzív és inspiráló munkával telt, a látható eredménynek e csoport minden egyes aktív tagja egyértelmű részesének tekintendő.”² Most, hogy elkészült, ott van a Trefort kert valóságában a kivitelezett terv, újból olvastuk a zsűrizéskor leírt véleményeinket. Vajon helytállóak-e most is, és milyen további megjegyzések tehetők a látottak alapján?

Két idézet a szakmai zsűri tagjainak megjegyzéseiből: „A mű szerencsésen kapcsolja össze a személyes és a kollektív emlékezés aktusát. A hely és a jelentés adekvát módon kapcsolódik össze. Láthatatlan az emlékmű és mégis jelenlévő. Mikrobeavatkozás, de ugyanakkor mégis érzékelteti a nagy dimenziót (1 cm magas, de 280 m hosszú). Finom, visszafogott, mégis van ereje. A nevek elhelyezése központi, de mégsem tolatkodó. A nevek tényszerű sorolása ugyanakkor kérlelhetetlen, ellentmondást nem tűrő. Személyessé (és ezáltal átélhetővé) teszi az emlékezést, de elkerüli a színpadiasságot. Bővíthető, további nevek elhelyezése is könnyen megoldható.” (Sugár Péter) „A fugába írt név, így egy sorban, és az épületeken át, és a tőle kézzelfogható-olvashatósági távolságban lévő ember, a horizontra írt sokaság, tehát most csakis így, a pillanatnyi fölismerés hosszú gondolatkénti kifejtése.” (Tomay Tamás)

Összességében a korábbi megállapítások helyesek voltak. Kiegészíthetők további észrevételekkel is, melyeknek alapvetően az érzékelhető megvalósult tervre, a továbbtervezésből, a kivitelezésből, és a még folyamatban lévő és maradó történetfeltárásból adódó eltérésekre reflektálnak. Most észrevéve és megfigyelve. Tehát: „A tereplejtés következményeként, a vonal egy szakaszon jóval az un. 140-150 cm szemmagasság alá került, így a horizont nem jöhet létre. A kissé lehajoló néző látványa önkéntelenül is a kereső-kutató embert idézheti, bár lemond az egyenes tartású szembenézés lehetőségéről. A bronzcsík a nevekkal a falazat eredendően egyenetlen fugájába helyezett, így – változtatva a mélységélességet – hol mélyített, hol teli fugát képez. Így hívódik elő részekben, majd tűnik el a vonal fénylő csíkja, a természetes és különösen a mesterséges fény változásának megfelelően. A nevek a bronzcsíkon, hol ritkábban, hol sűrűbben,

TERVEZŐK DESIGNERS:

MM CSOPORT - BUJDOSÓ ILDIKÓ,
FAJCSÁK DÉNES, LUKÁCS ESZTER,
SZIGETI NÓRA, AZ ÉME MESTERISKOLA
XXII. CIKLUSÁNAK HALLGATÓI; ROTH
JÁNOS, SZABÓ LEVENTE - AZ ÉME
MESTERISKOLA MESTEREI

TIPOGRÁFIA TYPOGRAPHY:

POLGÁRDI ÁKOS

SZOBRASZTI- ÉS BRONZMUNKÁK SCULPTURE AND BRONZE WORKS:

ALBERT FARKAS, ALBERT TAMÁS,
ALBERT KRISTÓF

CNC-TECHNOLÓGIA CNC TECHNOLOGY:

XFER KFT.

hol szünetekkel vannak fölírva, így a névolvasó ember is gyorsabban, vagy lassabban halad, vagy meg is áll, hasonlóan, ahogy egykor a menet, amelyben az áldozatok haladtak. A hosszú szünet után ott van egy név, aztán megint nincs, csak a név nélküli fémcsík. Aki azt olvassa, egyedül van, a többiek már előrébb vannak, az utána jövők még messzire, így ha fölne a haladás irányába, megállapítja, most is úgy van, mint akkor volt. Már most vannak a csíkon oxidált-barnás foltok, így ott nem csillog a bronz, ami helyes... A tapasztalat mutatja, hogy a téglák közötti fugák milyenségét messziről is érzékeli az ember, bár a konkrét formát látni nem tudja, tehát ha bizonyosságot akar, akkor közelebb kell menni." (T.T.)

"Nappal a bronzcsík alig észrevehető, több méterről már nem is látható. Ide jöttem sötétedés után is, csillogott a lámpák visszfényében, de ahogy közel hajoltam, az árnyékom takarta a nevet, küszködni kellett, hogy ki tudjam betűzni. Az ember silabizál, szöszmötöl, vaksin tapogat. Mintha a félsötétben könyvet olvasna, és ebbe a közelségbe már nem férközhet bele más. Ketten vagyunk: a név és én. A név, a néhány adattal, a születés és a halál dátumával és tényével, amik minden mást kiszorítanak, elhomályosítanak. A fejemben visszhangoznak a nevek. Hangosan is mondhatnám, de azt akarom, hogy csak belül hangozzanak fel. Az ismeretlen nevek mögé odaképelem a személyes sorsokat. Ismerős nevek otthonossága és döbbenete fog meg. Tovább lépek, mint a temetőben a sírok között, vagy még inkább, mintha holttesteket azonosítanék... Ténylegesen tehát láthatatlan az emlékmű. Miután felfedeztem és személyes viszonyt alakítottam ki vele, a tudatára ébredek, hogy ott van a

téren, láthatatlanul, de jelen van. Sokkal erősebben, mint a látható, könnyen észrevehető emlékművek, amelyek mellett nap mint nap elmegyek, mégsem veszem észre őket. Mint egy falra feszített bronz huzalpánt, ami megjelöli a falat és a teret. A bronzfonal vezet, kigyózik, követi a falat. Ez a Trefort kert nyitott labirintusa. Így, hogy tudok róla anélkül, hogy igazán látnám, sokkal súlyosabb a jelenvalósága. A téglafuga az épület része, az épület a kert része, a kert a Belváros része, a bronzcsík benne van, kitörölhetetlenül, kitéphetetlenül. Itt van minden nap. A csíkot meg-megszakítják az ablakok. Minden ablakban aggályosan pontosan kiragasztott egyforma papír: „A kerékpárt a rácshoz láncolni szigorúan tilos!” Meg a zománcozott fémtáblák: „Dohányzásra kijelölt hely”. Mert a szabály az szabály. A járdán egyetemisták nem közlekednek, ők a szélesebb sávon, az úton haladnak. Évente a neveket hangosan fel kell majd olvasni. A névsor: ráírás és ráolvasás a falra. Siratófalra, az egyetem és a magyar nemzet siratófalára.” (S.P.)

Jegyzetek:

¹ „...hogyan tehető identitásképző emlékezeti tartalommal a közösség múltja azok számára, akiknek már nincsen közvetlen tapasztalatuk róla, sőt hozzáférésük sincs már hozzá. Érvényes közvetítőnek és reprezentációs médiumnak paradox módon a trauma mutatkozott, melynek épp a közvetíthetlensége, az érvényes reprezentáció lehetetlensége az eminens tulajdonsága. (...) csak az időbeli elbeszélhető, a trauma mint extratemporális idő csak a térben, az architektúra által közvetíthető” id. Dr. Berta Erzsébet Ágota PhD Traumatikus terek (Építészet és emlékezés Daniel Libeskind Zsidó múzeumában és W. G. Sebald: Austerlitz című regényében), előadás, elhangzott 2009. okt. 15-én, Debrecenben a DE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézetében

² Szabó Levente: Jel a kertben - Prekonceptiók, analógiák és ráismerések az emlékmű elgondolása körül, elhangzott 2014. nov. 12-én az ELTE-n, az emlékmű felavatását megelőző konferencián.

INVISIBLE MONUMENT

ELTE, TREFORT GARDEN, BUDAPEST

The Faculty of Arts of ELTE University and the Association of Master Architects invited brainstorming projects for undergraduates and MAs of the 22nd cycle of the Associations's Master School titled *Trefort Garden Monument* on January 17th, 2014. The monument based on the winning designs to honour the war casualties of ELTE during World War II was inaugurated on November 14th, 2014. The goal of this competition was to design the architectural and artistic concept of the monument commemorating lecturers and students of the university who perished in the world war.

The completed monument advantageously connects the act of individual and collective commemoration. The site and the meaning are associated with each other in an adequate way. The monument remains invisible and yet has a significant presence. The positioning of the names is central without being overwhelming or pushy. It gives commemoration a personal touch and thus experiential but avoids theatrical grandeur and pretense.

